

ROGER SCRUTON
ZABLODE, PREVARE,
HUJSKAŠTVA
MISLECI NOVE LEVICE

Roger Scruton
ZABLODE, PREVARE,
HUJSKAŠTVA
Misleci nove levice

Roger Scruton

**ZABLODE, PREVARE,
HUJSKAŠTVA**

Misleci nove levice

Družina
2019

VSEBINA

Uvod	5
1 Kaj je levica	9
2 Zamera v Britaniji: Hobsbawm in Thompson	24
3 Prezir v Ameriki: Galbraith in Dworkin	45
4 Osvoboditev v Franciji: Sartre in Foucault	75
5 Dolgoveznost v Nemčiji: navzdol do Habermasa	118
6 Nesmisel v Parizu: Althusser, Lacan in Deleuze	160
7 Kulturne vojne po svetu: nova levica od Gramscija do Saida	195
8 Kraken se prebuja: Badiou in Žižek	236
9 Kaj je desnica	268
Spremna beseda (Aljoša Kravanja)	285

UVOD

Veni od prejšnjih knjig, *Thinkers of the New Left* (Misleci nove levice), objavljeni leta 1985, sem zbral vrsto člankov iz revije *The Salisbury Review*. Pri tem sem izvirne članke predelal, izločil pisce, kot sta R. D. Laing in Rudolf Bahro, ki nam danes nimajo več česa povedati, in vključil veliko novega gradiva, posvečenega usmeritvam, ki postajajo čedalje vplivnejše – kot denimo osupljivi »stroj nesmisla«, ki so ga izumili Lacan, Deleuze in Guattari, napad požgane zemlje, ki ga je na našo »kolonialno« dediščino sprožil Edward Said, in »komunistična hipoteza«, ki sta jo pred kratkim oživila Badiou in Žižek.

Prejšnja knjiga je izšla na vrhuncu strahovlade Margaret Thatcher, v času, ko sem še poučeval na univerzi in sem bil med britanskimi levičarskimi intelektualci znan kot izrazit nasprotnik njihovih stališč, ki so bila stališča spodobnih ljudi povsod po svetu. Knjiga je bila zato sprejeta z zasmehovanjem in zgražanjem, kritiki so se kar prerivali med seboj za priložnost, da bi pljuvali po truplu. Njen izid je bil začetek konca moje univerzitetne kariere, kritiki so izražali resne dvome o mojih intelektualnih sposobnostih pa tudi o moralnosti mojega značaja. Ta nenadna izguba statusa je privedla do napadov na vse moje pisanje, najsi je bilo povezano s politiko ali ne.

Neki akademski filozof je v pismu založbi Longman, ki je objavila izvirnik, izjavil: »Lahko vam z zaprepadenostjo povem, da mnogi moji kolegi tukaj (to je na Oxfordu) menijo, da je bil Longmanov impresum – ki je sicer spoštovanja vreden – omadeževan zaradi povezave s Scrutonovim delom.« V nadaljevanju je v preteči maniri izrazil upanje, da bo »spričo negativnih odzivov, ki jih je povzročil ta založniški podvig, Longman v prihodnje pazljiveje razmislil o svoji politiki«. Eden od najbolj prodajanih Longmanovih izobraževalnih avtorjev je zagrozil, da

bo svoje izdelke prenesel drugam, če bo moja knjiga ostala v prodaji, in kakopak so preostali izvodi *Thinkers of the New Left* s prodajnih polic knjigarn kaj kmalu romali v mojo vrtno uto.

Logično je, da me ni mikalo, da bi se vrnil na prizorišče takšnega poraza. Toda postopno, predvsem zaradi dogodkov leta 1989, je v levičarsko vizijo vstopila slutnja dvoma. Zdaj je že splošno sprejeto, da vse, kar je bilo rečeno, mišljeno ali narejeno v imenu socializma, ni bilo nujno intelektualno spodobno ali moralno prav. Sam sem bil na to možnost verjetno bolj kot normalno pozoren, ker sem bil v času pisanja povezan s podtalnimi mrežami v komunistični Evropi. Zato sem bil neposredno priča tamkajšnjemu propadu, in večini ljudi, ki so se potrudili seznaniti se s tem propadom, je bilo jasno, da je temeljni vzrok zanj levičarski način razmišljanja. *Misleci nove levice* so se v okviru samizdata pojavili v poljščini in češčini in so jih zatem prevedli v kitajščino, korejščino in portugalsščino. Postopno, zlasti po letu 1989, sem lahko lažje izražal svoje poglede in dovolil sem, da me je moj založnik Robin Baird-Smith prepričal, da bi nova knjiga morda prinesla olajšanje študentom, ki so bili prisiljeni žvečiti židko Deleuzovo prozo, resno obravnavati blazno Žižkovo zaklinjanje ali verjeti, da je v Habermasovi teoriji komunikacijskega delovanja kaj več od njegove nezmožnosti, da bi jo sporočil.

Bralec bo že po teh nekaj odstavkih spoznal, da v tej knjigi ne nameravam leporečiti. Prej bi jo opisal kot provokacijo. Vendar se bom zelo potrudil, da pojasnim tudi, kaj je pri obravnavanih avtorjih dobro, ne samo, kaj je slabo. Upam, da bo rezultat koristno branje za ljudi vseh političnih prepričanj.

Ko sem knjigo pripravljal za tisk, so mi s pripombami in kritikami močno pomagali Mark Dooley, Sebastian Gardiner, Robert Grant in Wilfrid Hodges, ki so vsi nedolžni zločinov, storjenih na naslednjih straneh.

Scrutopia, januar 2015

1 KAJ JE LEVICA

Moderna uporaba izraza »levica« izhaja iz francoskih državnih stanov iz leta 1789, ko je plemstvo sedelo na kraljevi desni, tako imenovani »tretji stan« pa na njegovi levi. Lahko bi bilo tudi ravno obratno. In v resnici je tudi bilo ravno obratno za vse razen za kralja. Toda izraza »levica« in »desnica« ostajata z nami in se zdaj nanašata na stranke in nazore v vseh političnih ureditvah. Nastalo sliko političnih stališč, razporejenih v eni sami razsežnosti, je mogoče docela razumeti samo lokalno in samo v razmerah večstrankarske vladavine. Še več, celo tam, kjer ta slika zajema obrise političnega procesa, ne razkriva teorij, ki vplivajo na ta proces in oblikujejo klimo političnega mnenja. Zakaj torej uporabiti besedo »levica« za opisovanje piscev, obravnavanih v tej knjigi? Zakaj uporabiti en sam izraz za pokrivanje anarhistov, kot je Foucault, marksističnih dogmatikov, kot je Althusser, gostobesednih nihilistov, kot je Žižek, in liberalcev ameriškega sloga, kakršna sta Dworkin in Rorty?

Razloga sta dva. Prvič, misleci, o katerih razpravljam, so se sami opredelili natanko s tem izrazom. Drugič, ponazarjajo dolgotrajen svetovni nazor, ki je že vsaj od razsvetljenstva stalna značilnost zahodne civilizacije in se napaja iz razdelanih družbenih in političnih teorij, o katerih bom imel priložnost razpravljati v nadaljevanju. Mnogi obravnavani misleci so bili povezani z novo levico, ki je prišla v ospredje v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja. Drugi so del širokega kroga povojne politične misli, za katero je ali bi morala biti naloga države, da vodi družbo in razporeja njene dobrine.

Moja knjiga *Thinkers of the New Left* je izšla pred razpadom Sovjetske zveze, pred pojavom Evropske zveze kot imperialne sile in pred preobrazbo Kitajske v agresivnega predstavnika pajdaškega kapitalizma.

Misleci na levici so se seveda morali prilagoditi temu razvoju. Propad komunizma v Vzhodni Evropi in šibkost socialističnih gospodarstev drugod sta za kratek čas prinesla verodostojnost gospodarski politiki »nove desnice« in celo britanska laburistična stranka se je pridružila karavani, opustila IV. člen (zavezanost državnih lastnin) svoje ustanovne listine in sprejela, da vlada ni več neposredno odgovorna za industrijo.

Nekaj časa je celo kazalo, da bomo morda deležni opravičila tistih, ki so svoj intelektualni in politični trud namenili pranju časti Sovjetske zveze ali povelečevanju »ljudskih republik« Kitajske in Vietnama. Toda trenutek dvoma je bil kratkega veka. V enem desetletju je bila uveljavljena levičarska srenja spet za krmilom. Noam Chomsky in Howard Zinn sta z obnovljeno nestrpnostjo udrihala po Ameriki, evropska leвица se je prerazporedila na okopih proti »neoliberalizmu«, kot da bi bil ta že vseskozi srž težav, Dworkin in Habermas sta pobirala ugledne nagrade za svoje komaj berljive, vendar brezhibno pravoverne knjige, veteranski komunist Eric Hobsbawm pa je bil za svojo vseživljenjsko neomajno zvestobo Sovjetski zvezi nagrajen z redom »častnega spremljevalca« britanske kraljice.

Res je, sovražnik se ni več opisoval kot prej: marksistična šablona se ni več prilegala novim razmeram in zdelo se je nekoliko smešno zavzemati se za delavski razred, ko pa so še zadnji njegovi pripadniki odhajali v vrste brezposelnih ali pa samozaposlenih. Toda potem je prišla finančna kriza in ljudi po vsem svetu pahnila v sorazmerno revščino, medtem ko so jo dozdevni krivci – bankirji, finančniki in špekulanti – odnesli z nedotaknjenimi nagradami. Posledično so knjige, kritične do tržnega gospodarstva, začele uživati novo priljubljenost, pa najsi so nas opominjale, da resnične dobrine niso zamenljive (Michael Sandel: *What Money Can't Buy*), ali pa so trdile, da trgi, v tedanjih razmerah, povzročajo množičen prenos bogastva z najrevnejših na najbogatejše (Joseph Stiglitz: *The Price of Inequality* in Thomas Piketty: *Capital in Twenty-first Century*).¹ In iz vedno polnega vodnjaka marksističnega humanizma so misleci potegnili nove argumente, da so opisovali moralno in duhovno degradacijo človeštva v razmerah svobodne menjave (Gilles Lipovetsky in Jean Serroy: *L'esthétisation du monde: vivre à l'âge du capitalisme artiste*; Naomi Klein: *No Logo*; Philip Roscoe: *I Spend, Therefore I Am*).

¹ [Za slovenski prevod glej Thomas Piketty, *Kapital v 21. stoletju*, prev. Vesna Velkoverh Bukilica, Ljubljana, Mladinska knjiga, 2015.

Misleci in pisci na leviici so tako kmalu spet dosegli ravnotežje in začeli prepričevati svet, da jih nikoli ni zajela komunistična propaganda, ter obnovili napade na zahodno civilizacijo in njeno »neoliberalno« ekonomijo kot glavno grožnjo človeštvu v globaliziranem svetu. Izraz »desničar« se danes enako uporablja kot žaljivka, kot se je pred padcem berlinskega zidu, in nazori, opisani v tej knjigi, so se prilagodili novim razmeram, ne da bi se opozicijska gorečnost bistveno zmanjšala. To nenavadno dejstvo je ena od mnogih zagonetk, ki jih obravnavam v nadaljevanju.

Levičarska drža je bila jasno opredeljena že v času, ko so iznašli razlikovanje med levico in desnico. Levičarji verjamejo, enako kot jakobinci v francoski revoluciji, da so dobrine tega sveta nepravilno razdeljene in da krivda za to ne leži v človeški naravi, ampak v prilaščanju, ki ga izvaja vodilni razred. Sebe opredeljujejo v nasprotju z uveljavljeno oblastjo kot zagovornike novega reda, ki bo popravil stare tegobe zatiranih.

Zavzemanje za ta novi red upravičujeta dve njegovi značilnosti: osvoboditev in »družbena pravičnost«. To se približno ujema s svobodo in enakopravnostjo iz francoske revolucije, toda samo približno. Osvoboditev, ki jo zagovarjajo levičarska gibanja danes, ne pomeni preprosto svobode od političnega zatiranja ali pravice nemoteno opravljati svoj posel. Pomeni emancipacijo od »struktur«: od institucij, običajev in dogovorov, ki so oblikovali »buržoazno« ureditev ter vzpostavili skupni sistem norm in vrednot v srcu zahodne družbe. Celotisti levičarji, ki se izogibajo libertarstvu iz 60. let prejšnjega stoletja, gledajo na svobodo kot na obliko *sprostitve* pritiska družbenih omejitev. Večina njihove literature se posveča razgradnji takih institucij, kot so družina, šola, pravo in nacionalna država, po katerih se je dediščina zahodne civilizacije prenesla na nas. Ta literatura, ki jo v najbolj plodoviti obliki najdemo v Foucaultovem pisanju, imenuje »strukture dominacije« to, kar imajo drugi zgolj za orodja civilnega reda.

Osvobajanje žrtve je neizčrpno poslanstvo, ker se na obzoru vedno pokažejo nove žrtve, takoj ko zadnje izginejo v praznino. Osvoboditev žensk od moškega zatiranja, živali od človeškega zlorabljanja, homoseksualcev in transseksualcev od »homofobije«, celo muslimanov od »islamofobije« – vse to se je vsrkalo v bolj sodobne levičarske programe, da bi postalo posvečeno v zakonih in odborih pod nadzorom strogega uradništva. Postopno se stare norme družbenega reda marginalizirajo ali celo kaznujejo kot kršitve »človekovih pravic«. Resnično, zavzema-

nje za »osvoboditev« je povzročilo, da se je namnožilo več zakonov, kot jih je bilo kdajkoli namenjenih za njeno zatiranje – samo pomislite, kaj vse je zdaj predpisano v imenu »nediskriminacije«.

Podoben cilj »družbene pravičnosti« ni več enakopravnost pred zakonom ali enakost pravic do državljanstva, kot jih je zagovarjalo razsvetljenje. Cilj je temeljita preureditev družbe, tako da se privilegiji, hierarhije in celo neenaka razporeditev dobrin bodisi presežejo ali oporekajo. Radikalnejši egalitarizem marksistov in anarhistov iz 19. stoletja, ki so se zavzemali za odpravo zasebne lastnine, najbrž nima več široke privlačnosti. Toda za ciljem »družbene pravičnosti« je na pohodu drugačna in bolj nepopustljiva egalitarna miselnost, ki verjame, da je neenakost na kateremkoli področju – v lastnini, prostem času, pravnih privilegijih, družbenem položaju, izobrazbenih priložnostih ali čemerkoli drugem, kar bi želeli zase in svoje otroke – nepravilna, dokler se ne dokaže drugače. Na vseh področjih, kjer je mogoče družbeni položaj posameznikov primerjati, je izhodišče enakost.

Vgrajena v uglajeno prozo Johna Rawlsa bi ta domneva lahko prešla neopazeno. Ob Dworkinovih bolj razburjenih pozivih po »spoštovanju (nekoga) kot enakega«, v nasprotju z »enakim spoštovanjem«, bi se ljudje lahko vprašali, kam tak argument vodi. Toda najpomembnejše je opaziti, da gre za argument, ki *ne dovoli, da bi mu karkoli stalo na poti*. Nobena obstoječa navada, institucija, zakon ali hierarhija; nobena tradicija, različnost, pravilo ali pobožnost ne more biti nad enakostjo, če se ne more izkazati z neodvisnimi priporočili. Vse, kar se ne sklada z egalitarnim ciljem, je treba podreti in postaviti na novo, in dejstvo, da se je neka navada ali institucija prenašala skozi generacije in je splošno sprejeta, ni nikakršen argument v njen prid. Na ta način postane »družbena pravičnost« slabo prikrita zahteva, da se »pomete« z zgodovino, kar so revolucionarji vedno poskušali narediti.

Cilja osvoboditve in družbene pravičnosti nista očitno združljiva, tako kot nista bila svoboda in enakost, h katerima je pozivala francoska revolucija. Če osvoboditev pomeni sprostitev posameznikovih zmognosti, kako naj preprečimo, da ne bodo podjetni, energični, inteligentni, lepi in močni ljudje prišli v ospredje, in kaj si smemo dovoliti, da jih zadržimo? Bolje se je izogniti takšnemu nemogočemu vprašanju. Bolje je priklicati stare zamere kot preveriti, kaj bi sledilo, če jih izrazimo. Zato lahko leвица z vojno napovedjo tradicionalnim hierarhijam in institucijam v imenu svojih dveh idealov prikrije konflikt med njima. Še več, »družbena pravičnost« je tako neizmerno pomemben cilj, tako

nesporno večvreden od uveljavljenih interesov, ki mu stojijo nasproti, da opere vsako dejanje, storjeno v njenem imenu.

Pomembno je opozoriti na to zmožnost očiščevanja. Mnogi ljudje na levisi so nezaupljivi do utopičnih impulzov; obenem pa, ker so se povezali pod praporom moraliziranja, jih neizogibno poživljajo, navdihujejo in nazadnje vodijo najbolj goreči člani njihove sekte. Kajti politika na levisi je politika s *ciljem*: vaše mesto v zavezništvu se presoja po tem, kako daleč ste pripravljeni iti v imenu »družbene pravičnosti«, kakorkoli že se opredeljuje. Konservatizem – vsaj konservatizem v britanski tradiciji – je politika običajev, kompromisov in stalnih pomislekov. Konservativec gleda na politično združevanje kot na prijateljstvo: nima enega poglobitnega namena, ampak se spreminja iz dneva v dan, v skladu z nepredvidljivo logiko izmenjave mnenj. Zato so skrajneži v konservativnem zavezništvu osamljeni, ekscentrični in celo nevarni. Še zdaleč niso bolj predani partnerji v skupnem podvigu, ampak jih od tistih, ki jih želijo voditi, ločuje prav ta izrazita namernost.²

Marx je različne socializme tistega časa zavračal kot »utopične« in »utopični socializem« primerjal s svojim »znanstvenim socializmom«, ki je kot svoj predvidljivi izid obljubljal »polni komunizem«. »Zgodovinska neizogibnost« tega stanja je Marxa razbremenila potrebe, da bi ga opisal. »Znanost«, ki jo sestavljajo »zakoni zgodovinskega gibanja«, predstavljeni v *Kapitalu* in drugje, po katerih gospodarski razvoj privede do zaporednih sprememb v gospodarski infrastrukturi družbe, nam omogoča napovedati, da bo zasebna lastnina nekega dne izginila. Po obdobju socialističnega skrbništva – »diktature proletariata« – bo država »odmrla«, ne bo več ne prava ne potrebe po njem, in vse bo v skupni lasti. Ne bo več delitve dela in vsaka oseba bo živela poln razpon svojih potreb in želja, »zjutraj lovila, popoldne ribarila, zvečer skrbela za živino in se po večerji ukvarjala z literarno kritiko«, kot izvemo v *Nemški ideologiji*.

Reči, da to ni utopično, ampak »znanstveno«, je, v retrospektivi, lahko samo šala. Marxova pripomba o lovu, ribolovu, prstočasni govedoreji in literarni kritiki je njegov edini poskus opisa življenja brez zasebne lastnine – in če vprašate, kdo vam da puško ali ribiško palico, kdo poskrbi za lovske pse, kdo vzdržuje gozdove in reke, kdo poskrbi za molžo in teleta in kdo objavlja literarne kritike, bodo takšna vpra-

² Ta argument je obširno predstavljen v moji knjigi *How to Be a Conservative*, London, Bloomsbury, 2014.

šanja zavrnilo kot »nepomembna« in se jih bo uredilo v prihodnosti, ki se vas prav nič ne tiče. Vprašanja glede ogromne količine organiziranja, potrebnega, da bodo te prostočasne dejavnosti občega zgornjega razreda mogoče, v razmerah, v katerih ni prava in lastnine in zatorej ni verige poveljevanja, so preveč drobnjakarska, da bi jih opazili. Ali bolje, preveč resna so, da bi se jim posvetili, in zato minejo neopaženo. Kajti že kanček kritičnega pregleda razkrije, da Marxov »polni komunizem« vsebuje protislovje: to je stanje, v katerem so vse koristi pravnega reda še vedno navzoče, čeprav ni prava; v katerem še vedno obstajajo vsi proizvodi družbenega sodelovanja, čeprav nihče ne uživa lastninskih pravic, ki so dotlej zagotavljale edini motiv za njihovo proizvodnjo.

Protislovna narava socialističnih utopij je ena od razlag za nasilje, povezano s poskusom, da bi jih uvedli: da bi ljudi pripravili, da naredijo, kar je nemogoče, je potrebna neskončna sila. In spomin na utopije je močno obremenjeval tako mislece nove levice iz šestdesetih let kot ameriške leve liberalce, ki so prevzeli njihove programe. Zdaj se ni več mogoče zatekati v ohlapne domneve, ki so zadoščale Marxu. Če naj bi verjeli, da se zgodovina nagiba oziroma bi se morala nagibati v socialistično smer, je potreben dejanski razmislek. Zato so prišli na dan socialistični zgodovinarji, ki sistematično zmanjšujejo grozodejstva, povzročena v imenu socializma, in krivdo za katastrofe valijo na »reakcionarne« sile, ki so ovirale napredovanje socializma. Namesto da bi poskušali opredeliti cilje osvoboditve in enakosti, so misleci nove levice ustvarili mitopoetično pripoved o modernem svetu, v katerem so vojne in genocide pripisali tistim, ki so se upirali pravičniškemu »boju« za družbeno pravičnost. Zgodovina se je pisala na novo kot spopad med dobrim in zlim, med silami luči in silami teme. In ta manihejska vizija, ki so jo mnogi njeni bleščeči predstavniki poskušali niansirati in ozaljšati, ostaja z nami, trdno zasidrana v šolskih učnih načrtih in medijih.

Moralno asimetrijo, ki pripisuje levici monopol nad moralno krepitvijo, izraz »desnica« pa vedno uporablja kot žaljivko, spremlja logična asimetrija, namreč sklepanje, da dokazno breme vedno leži na nasprotni strani. In tega bremena ni mogoče odložiti. Tako je bilo v sedemdesetih in osemdesetih, ko so Marxove teorije reciklirali kot resnično pripoved o trpljenju človeštva pod »kapitalističnimi« režimi, v levičarskih časopisih težko najti kakršnokoli omembo kritik, ki so jih bili Marxovi spisi deležni v prejšnjem stoletju. Marxovo teorijo zgodovine so posta-

vili pod vprašaj Maitland, Weber in Sombart;³ njegovo delovno teorijo vrednosti Böhm-Bawerk, Mises in mnogi drugi;⁴ njegove teorije o lažni zavesti, odtujitvi in razrednem boju cela vrsta mislecev od Mallocka in Sombarta do Popperja, Hayeka in Arona.⁵ Vseh teh kritikov ni mogoče umestiti na desno stran političnega spektra, prav tako pa tudi niso bili vsi sovražni do ideje »družbene pravičnosti«. Toda nobenemu od njih, kolikor sem lahko odkril v pripravah na to knjigo, ni nova levica odgovorila z ničimer razen porogom.

Ob tem pa moramo priznati, da marksistična očala niso več na levičarskem nosu. Zakaj so jih odstranili in kdo jih je, je težko reči. Toda ne glede na razlog so levičarski politiki opustili revolucionarno paradigmo, ki jo je ponujala nova levica, ter se zavzeli za birokratsko rutino in institucionalizacijo kulture socialne pomoči. Cilja osvoboditve in družbene pravičnosti ostajata: vendar ju podpirajo zakonodaja, odbori in vladne komisije, pooblaščenec za izkoreninjenje virov diskriminacije. Osvoboditev in družbena pravičnost sta zbirokratizirani. Ko gledam nazaj na levičarske intelektualce iz desetletij pred propadom Sovjetske zveze, zato opažam kulturo, ki zdaj ostaja pri življenju večinoma v svojih akademskih utrdbah in se hrani z žargonsko prozo, nabrano v univerzitetnih knjižnicah v dneh, ko so bile univerze del protikapitalističnega »boja«.

Toda bodite pozorni na to besedo. Pripada besednjaku, ki je vstopil v jezik skupaj z marksizmom in se je v letih, ko so socialisti zasedali intelektualno privilegirane položaje, postopno poenostavil in uredil. Komunistično gibanje se je od svojih najzgodnejših časov borilo za jezik in je Marxove teorije deloma čislalo zato, ker so zagotavljale priročne etikete, s katerimi je bilo mogoče označiti tako prijatelje kot sovražnike ter dramatisirati konflikt med njimi. In ta navada se je izkazala za nalezljivo, saj je do neke mere okužila vsa poznejša levičarska gibanja. V resnici je bila glavna dediščina levice preobrazba političnega jezika in eden od ciljev te knjige je rešiti ta jezik pred socialističnim novorekom.

Izraz »novorek« dolgujemo Georgeu Orwellu in njegovi srhljivi upodobitvi namišljene totalitarne države. Toda levica se je jezika po-

³ F. W. Maitland, *The Constitutional History of England*, London, 1908; W. Sombart, *Der Moderne Kapitalismus*, Berlin, 1902, 1916, 1927; in *Sozialismus und soziale Bewegung im neunzehnten Jahrhundert*, Jena, 1897; Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen, 1922.

⁴ Eugen von Böhm-Bawerk, *Zum Abschluss des Marxschen Systems*, Berlin, 1986; Ludwig von Mises, *Die Gemeinwirtschaft: Untersuchungen über den Sozialismus*, Jena, 1922.

⁵ W. H. Mallock, *A Critical examination of Socialism*, London, 1909; W. Sombart, op. cit.; Karl Popper, *The Open Society and its Enemies*, 5. izd., London, 1966; F. A. Hayek, *The Road to Serfdom*, London, 1945; Raymond Aron, *Les Étapes de la pensée sociologique*, Pariz, 1967.

lastila veliko prej, že s francosko revolucijo in njenimi gesli. Obrat, ki je prevzel Orwella, je naredila s Socialistično internacionalo in vnetim vključenjem ruske inteligence. Tistim, ki so iz Druge internacionale leta 1889 izšli kot zmagovalci, je bila podeljena vizija preobraženega sveta. To gnostično razodetje je bilo tako jasno, da ni bil potreben – in tudi ni bil mogoč – noben argument, ki bi mu zagotovil upravičljiv dokaz. Pomembno je bilo samo razlikovati tiste, ki so delili to vizijo, od onih, ki se niso strinjali z njo. In najnevarnejši so bili tisti, ki so ji nasprotovali v tako majhni meri, da je grozilo, da bodo svojo energijo pomešali z vašo in s tem onesnažili čisti tok delovanja.

Zato so bile že od začetka potrebne oznake, ki bi stigmatizirale notranje sovražnike in upravičile njihov izgon: bili so revizionisti, deviacionisti, infantilni levičarji, utopični socialisti, socialni fašisti in tako naprej. Delitev na manjševike in boljševike po drugem kongresu Ruske socialdemokratske delavske stranke leta 1904 je povzela ta proces: ti izrazito ponarejeni besedi, ki sta bili kristalizirana laž, ker so manjševiki (manjšina) v resnici sestavljali večino, sta bili od takrat naprej vklesani v politični jezik in motive komunistične elite.

Uspeh teh oznak pri marginaliziranju in obsojanju nasprotnika je utrdil komunistično prepričanje, da lahko s spreminjanjem besed spreminjaš resničnost. Proletarsko kulturo lahko ustvariš že zgolj z iznajdbo besede »proletkult«. Propad prostotržnega gospodarstva lahko dosežeš preprosto s kričanjem o »krizi kapitalizma« vsakič, ko se pojavi ta tema. Absolutno oblast komunistične partije lahko združiš s prostovoljno privolitvijo ljudstva, če komunistično vladavino označiš za »demokratični centralizem«, in države, ki jim je bila vsiljena, opišeš kot »ljudske demokracije«. Novorek na novo oblikuje politično krajino, deli jo na prej neznanе načine in ustvarja vtis, da, podobno kot anatomov opis človeškega telesa, razkriva skrito ogrodje, na katero so obešene površinske enote. Na ta način olajša, da se resničnost, v kateri živimo, zavrne kot slepilo.

Novorek nastane, če se glavni pomen jezika – to je opisovanje resničnosti – zamenja z nasprotnim namenom prevzema oblasti nad resničnostjo. Temeljno dejanje govora je samo površno predstavljeno s trditveno slovnico. Stavki v novoreku zvenijo kot trditve, toda temeljijo na logiki uročenosti. Prikazujejo zmagoslavje besed nad stvarmi, jalovost racionalnega argumentiranja pa tudi nevarnost upiranja. Posledično je novorek razvil lastno sintakso, ki se – čeprav je tesno povezana s sintakso, kakršna se uporablja v običajnem opisovanju – pazljivo izo-

giba vsakemu stiku z resničnostjo ali izpostavljanju logiki racionalnega argumentiranja. Françoise Thom je to razgalila v svoji sijajni študiji *La langue de bois*.⁶ Namen komunističnega novoreka je, z ironičnimi besedami Thomove, »varovati ideologijo pred zlobnimi napadi resničnih stvari«.

Človeški posamezniki so najpomembnejše od teh resničnih stvari; so ovire, ki jih morajo premagati vsi revolucionarni sistemi in ki jih morajo vse ideologije uničiti. Njihova navezanost na posebnosti in nakučja; njihovo nadležno nagnjenje, da zavračajo, kar je bilo zasnovano za njihovo dobro; njihova svoboda izbire ter pravice in dolžnosti, po katerih jo izvajajo – vse to so ovire za vestne revolucionarje, ki se trudijo uresničiti svoj petletni načrt. Zato je treba politične odločitve ubesediti tako, da posamezniki v nobenem oziru niso vključeni vanje. Novorek raje govori o silah, razredih in pohodu zgodovine in vidi dejanja velikih mož kot sprejemljiv predmet za razpravo samo zato, ker so veliki možje, kot so Napoleon, Lenin in Hitler, v resnici zgolj izraz abstraktnih sil, kot so imperializem, revolucionarni socializem in fašizem.⁷ »Izmi«, ki vodijo politične spremembe, delujejo *po* ljudeh, ne *iz* njih.

S to nepopustljivo uporabo abstrakcij je povezana značilnost, ki jo Thomova opisuje kot »pandinamizem«. Svet novoreka je svet abstraktnih sil, v katerih so posamezniki samo lokalna utelešenja »izmov«, ki se razkrivajo v njih. Zato je to svet brez dejanj. Ni pa svet brez gibanja. Nasprotno, v stalnem gibanju je: ali ga sile napredka ženejo naprej ali pa ga reakcionarne sile zadržujejo. V svetu novoreka ni ravnovesja, ni zastoja in ni počitka. Vsakršna nepremičnost je samo privid, dremanje vulkana, ki lahko kadarkoli izbruhne. V novoreku mir, kot pogoj za počitek in normalnost, nikoli ne nastopi. Vedno je nekaj, za kar se je treba »boriti« in »Borba za mir!« je zasedla častni prostor med uradnimi gesli komunistične partije.

Iz istega vira prihaja nagnjenje do »nepovratnih sprememb«. Ker je vse v gibanju in »boj« med silami napredka in reakcionarnimi silami poteka vedno in povsod, je pomembno, da zmago ideologije nad resničnostjo stalno beležimo in pozdravljamo. Zato progresivne sile vedno dosegajo »nepovratne spremembe«, medtem ko so reakcionarne sile vedno na napačni strani – zaradi svojih protislovnih in zgolj

⁶ Françoise Thom, *La langue de bois*, Pariz, 1984.

⁷ Glej slavno Engelsovo pismo Borgiusu, prev. Sidney Hook, *New International* 1 (3) (september-oktober 1934), str. 81–85.

»nostalgičnih« poskusov obrambe družbenega reda, ki je obsojen na propad.

Mnoge besede spoštljivega izvora končajo kot novorek in se uporabljajo za žigosanje, ustrahovanje in obsojanje brez ozira na opazno resničnost. Za nobeno besedo to ne velja bolj kot za izraz »kapitalizem«, kadar se ga uporablja za obsojanje tržnih gospodarstev kot oblike suženjstva in izkoriščanja. Lahko se ne strinjamo z osrednjo Marxovo trditvijo v *Kapitalu* in obenem sprejemamo, da obstaja nekaj, čemur pravimo gospodarski kapital. In družbo, v kateri je znaten kapital v rokah zasebnih posameznikov, bi lahko opisali kot kapitalistično, pri čemer imamo ta izraz za nevtralni opis, ki v določenem času lahko – ali pa tudi ne – tvori del pojasnjevalne teorije. Vendar se ta izraz v frazah, kot so »kriza kapitalizma«, »kapitalistično izkoriščanje«, »kapitalistična ideologija« in tako naprej, ne uporablja na omenjeni način, ampak spet deluje kot urok, ki je v ekonomski teoriji enak velikemu kriku Hruščova z govorniškega odra Združenih narodov: »Pokopali vas bomo!« Če tržna gospodarstva opišemo s tem izrazom, vržemo nanje urok, ki povzroči, da izginejo. Resničnost tržnega gospodarstva izgine in zamenja jo nekakšna nenavadna baročna stavba, ki se kakor v sanjski sekvenci vedno znova poruši do tal.

Koncepti, ki vzniknejo v normalnem dialogu, vzniknejo iz potrebe po kompromisu, po doseganju dogovorov, po vzpostavitvi miroljubnega sodelovanja z ljudmi, ki ne delijo naših projektov ali ciljev, vendar enako potrebujejo prostor kot mi. Takšni koncepti imajo zelo malo ali nič skupnega z namerami in načrti revolucionarne levice, ker tistim, ki jih uporabljajo, dovoljujejo spreminjati smer delovanja, opustiti en cilj in izbrati drugega, dopolniti svoj način delovanja in pokazati tisto vrsto prilagodljivosti, od katere je, nazadnje, odvisen trajen mir.

Zato moram, čeprav lahko kot intelektualec na svojem podstrešju z zadovoljstvom in mirno vestjo razmišljam o »likvidaciji buržoazije«, govoriti drug jezik, ko vstopim v trgovino spodaj. Samo v najbolj oddaljenem pomenu je ženska za blagajno predstavnica buržoazije. Če jo kljub temu sklenem videti kot tako, je to zato, ker z besedo »buržoazija« kličem urok nanjo – s tem ko jo ožigosam z določeno oznako, poskušam pridobiti moč nad njo. Ob soočenju s trgovko kot človeškim bitjem pa se moram odreči tej prevzetni težnji po oblasti nad njo in ji priznati njen glas. Moj jezik mora narediti prostor za njen glas, to pa pomeni, da mora biti oblikovan tako, da dopušča rešitev konflikta, sklenitev dogovora, vključno z dopuščanjem različnosti. Omenim